

Da je *Basket u Blitvi* roman ideje manipulacija i istovremeno roman u kojem su tako snažno prikazane manipulacije idejama, tu dileme nema. Otuda aktuelnost, savremenost, istinitost, aktivnost i, na kraju, moć Krležina angažmana u tom dijalektičkom antibarburusu koji bacu refleksje i na današnji uznemireni svet. Čini se da je Paro imao zanimljivu namisao u svojoj *režiji romana* Miroslava Krleže, ali, u dramatizaciji limitiran tematizacijom i fabulom, teško da se i mogao izvući iz epske strukture romana, pa se pokazalo, i u ovoj inscenizaciji, da je dramatizacija, ili kako je Paro naziva ovde *adaptacija* (mada se zaista radi o *dramatizaciji*), umetnost pozornice koja se rastala na Prokrustovoj postelji. Zahtevi i ograničenja koje roman postavlja drami jesu primer pretakanja jedne književne forme ili jednog književnog žanra, čiji se recidivi neizbrisivo urezaju u drugi umetnički oblik. Ta amalgamska tvorevina, dakako, ostvaruje svoju funkcionalnost, ali pozorišna estetika i jezik scene ne mogu da zaobidu činjenicu te nove hibridnosti. Kao i drugde ili što se slučilo drugima, tako je i Georgiju Paru pošlo za rukom da »sretno« uprizori, s manje ili više scenske funkcionalnosti, gradu Krležina romana *Basket u Blitvi*. Ako je Paro uspešno obavio dramatizaciju iz jedne, rekao bih, gotovo nesencične materije, problemi su se tek otvorili u njenom scenskom ovapločenju. Otuda se na jednom otvorio problem tzv. *stilskog jedinstva predstave*. Ali, o tome ovde ne govorimo. Vratimo se Parovoj osnovnoj ideji režije o *manipulaciji idejama*, a preko ideja *vodenja lutaka* u državi Blitvi i sličima. I sam dramatizator Paro u *Radnim biješkama uz potkušaj scenskog čitanja Krležina »Basket u Blitvi«* pita se: »Može li se *Basket* dramatizirati tako da udovolji Krležinu zahtijevu za stvaranje autentične scenske tvorevine, a da se taj posao ipak svede na postupak scenske adaptacije romana, ne na pisanje, drama (što može samo Krleža)?« Izgleda da ovo preveliko respektovanje dramskog autora, kao što je slučaj i s njegovom izdajom, tako čest već i na našoj dramskoj sceni, gde se dramsko delo užima kao pukl povod za predstavu, možda može uzeti kao najveće ograničenje jedne dramske režije. Tako je i s Parovim *Basketom*. Ta ograničenja su, dakako, evidentna i u Parovoj režiji, kojoj se mora priznati profesionalno majstorstvo u oblikovanju scenskog materijala pozorišnog romana ili književnog pozorišta. Uzmemo li pozorište kao svojevrsnu *zamenicu života i stvarnosti*, a scenu kao mesto života živih ljudi, njihove akcije, radnje i zbivanja, ljudi »od krvi i mesa«, onda je toga bilo u ovoj impozantnici predstavi odveć malo da bismo dobili jedno živo pozorište. Previše su ti učesnici ove scenske dramatizacije bili *porte-paroles*, a odista malo ili premaši ljudi stvarnog sveta. Možda je upravo taj nedostatak ovog »književnog pozorišta« Paro mogao doslednije režijski da vodi kao igru *vodenja lutaka* ili u režiji još podvučenje teatralizacije teatra.

Sam Krleža u *Autorovoj bilješci o »Basketu u Blitvi«* priznaje »aluzije na jugoslavenske rojalističke prilike, ali i šira savremena značenja«, dodajući: »U *Basketu* uzvisuju se pojave političke, moralne i estetske tiranije, kakve se javljaju u okviru raznovrsnih autokratija, do simbola, i likovi Kristijana Barutanskog, majora Georgijusa, predsjednika Akademije i kandidata za najveću blitvinsku čast Predsjednika Republike, slavnoga kipara (aluzije na Meštrovića – prim. R.L.) koji igra ulogu narodnog Vožda i Proroka, Rajevskoga, slikara Vaninija, doktora Blitzwitz-Blithauera, kardinala Armstronga, seljačkoga demagoga Kmetynisa ili intelektualca liberalnoga tipa Nielse Nelsen, prikazani su više *kao idejne forme pojedinih političkih, moralno-intelektualnih programa i pogleda na svijet nego kao određeni portreti iz određenog političkog i kulturnog ambijenta*« (podvukao R.L.).

Suočen, zapravo, s sumnjanjem sveta ideja *Političkog teatra*, Paro se našao pred velikim poteškoćama: *kako sceni dati život?* U njegovoj predstavi scene se nižu kao u kakvoj montaži atrakcije, te se ostvaruje valjana dinamika. Ali, u suštini, klimaks režije neprestano izmiče, pa se dobita utisk o izvesnoj glomaznosti i linearnosti jedne epske predstave. Doduše, Paro uvedi neka »hipermoderna režijska sredstva«; varizam (pucnji iz autentičnog vatrenog oružja) ili simbolističko-ekspresionistička sredstva (kupanje u krvavoj kupci) – koja su često u opoziciji s osnovnim, gotovo realističnim scenskim izrazom.

Stoga se mogla samo nekolicina glumaca istaći, u ovoj scenskoj fresci, do visina dramskog autora, govoreci i polazeći iz sebe i od sebe – od života (Boris Buzančić, Vanja Drah, Zlatko Cenović, Miodrag Krivokapić i Zvonimir Zoričić). Glumačkom ansamblu nedostajalo je »krvi i mesa«. Umesto zadatke, oni su igrali funkcije: kao da ih je dramaturški predložak navodio na »tanak led« ilustrativnosti i scenskog pokazivanja. Naravno, bilo je tu i angažmana, profesionalnosti i discipline koja može imponovati u pozorišnom radu, ali plodovi su ostajali »gorki i nesazreti«.

Vizuelni okvir predstavi dali su scenograf Zlatko Kauzlić-Atač i kostimograf Zlatko Bourek, funkcionalno organizujući prostor, odeću i obuću tog građanskog sveta na mapi Evrope između dva svjetska rata.

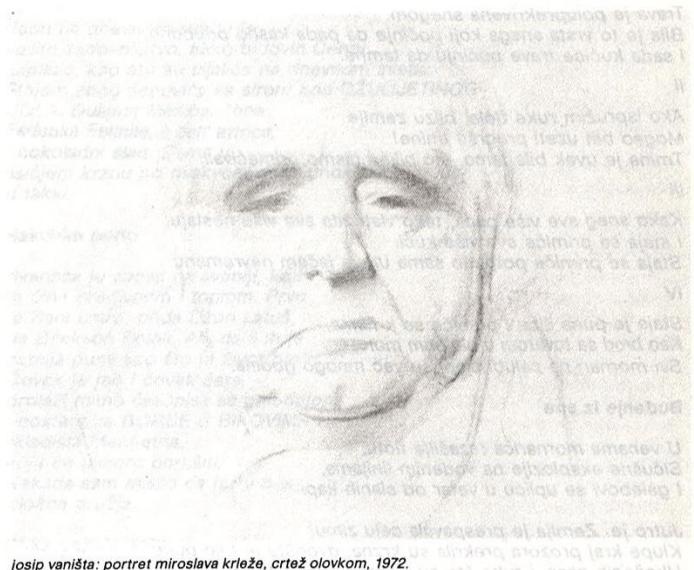
m. krleža: BANKET U BLITVI, 11. XI 81.

Pa ipak, predstava Krležina *Banketa u Blitvi* vraća nam nadu u teatar kao kolektivnu umetnost, *predstavu ansambla* koji je imao samopregoru da nosi s teškom materijom »književnog pozorišta«, bez obzira na stvarni umetnički rezultat.

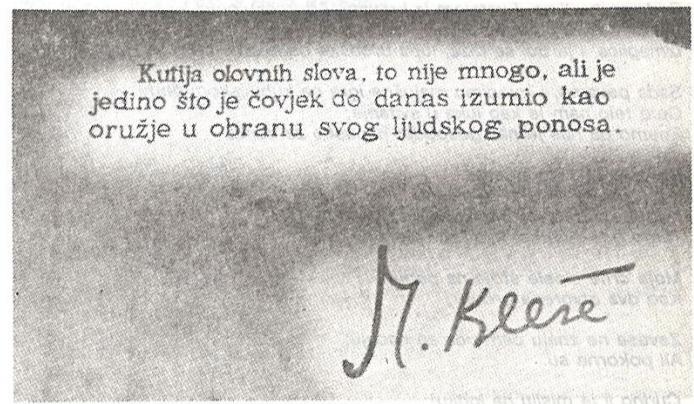
Reditelj Georgij Paro postizao je i veće umetničke rezultate inscenirajući Krležine drame na Dubrovačkim ljetnjim igrama, npr. *Kristofer Kolumbo* na ladi »Santa-Marija« ili *Aretej* na bedemima dubrovačkih zidina, kao primer vrednih dostignuća ambijentalne režije, gde je svesno »izneveravao pisca« postižući zapušteni umetničke rezultate. Ovde je bio odveć »veran autoru« teatralizujući njegov roman. *Roman nije drama* i zato je Paro načinio ono što je najviše mogao: teatralizujući Krležin roman, on je ostvario s ansabljom Hrvatskog narodnog kazališta predstavu *aktuelnog političkog teatra*, slobodno cu reči, *predstavu s tezom, par excellence, o manipulaciji idejama*. Ne znam da li je Paro imao na umu studiju Đure Šušnjića *Ribari ljudskih duša* – Ideja manipulacije i manipulacija idejama (izdanje »Mladost«, Beograd 1976) dok je režirao Krležin *Basket u Blitvi*, ali mi se čini da je Šušnjić odista u pravu kada piše: »Ne znam kamo bi me odveo pokušaj da povučem jasne granice između pojma manipulacije i svih srodnih pojmoveva, jer se u svakodnevnom govoru, a i u naučnom jeziku, susreće izobilje izraza čiji se sadržaj i obim manje-više podudara, isprepliće i dodiruje sa sadržajem i obimom pojma manipulacije. Evo nepotpunog spiska srodnih pojmoveva: socijalizacija, ideologizacija, propaganda (ekonomski i politički), indoctrinacija, industrija svesti, propovedanje, ubedivanje, uticaj, sugestija, modeliranje ljudskih duša, sila bez nasilja, nasilje bez sile, kontrola misli, operacija duše, inspiracija mozga, naseljavanje glave, osvajanje svesti, duhovna batina, najnovija idejna batina, nevidljiva ruka itd. Čak se pominju i institucije koje obavljaju tu vrstu posla: centri za reformu svesti, bolnice za ideološku reformu, kuće za razmišljanje, ideološka čistilišta, ministarstva istine... Pojedinci koji uspešno manipulišu nazivaju se: skriveni ubedivači, propagatori, indoctrinatori, agitatori, osvajači svesti, heroji lažnog mišljenja, arhitekte moderne svesti, profesori ubedivanja, ribari ljudskih duša...«

Krleža je svojim romanom *Basket u Blitvi* prikazao mnogobrojne fenomene manipulacije idejama, naročito ideologiju fašizma. Neke oblike manipulacije idejama i ljudima, dakako, mogao je same anticipirati (stalinizam!). Predstava *Basket u Blitvi* u režiji Georgija Para ukazuje nam i dokazuje brojne fenomene manipulacije idejama i ljudima koje Šušnjić поминje. Od svih prikazanih oblika manipulisanja čovekom u Parovoj predstavi, odista je najrečitija simbolična *predstava o vodenju lutaka*. Stoga je Georgij Paro kao reditelj bio u pravu što se, protiveći se autoru, toliko zalagao za predstavu u kojoj će biti prikazani principi *vodenja lutaka*.

*Miroslav Krleža, *Basket u Blitvi*, drama Hrvatskog narodnog kazališta u Zagrebu, 11. XI 1981. Adaptačija i režija Georgij Paro.

Josip vaništa: portret miroslava krleža, crtež olovkom, 1972.

Kutija olovnih slova, to nije mnogo, ali je jedino što je čovjek do danas izumio kao oružje u obranu svog ljudskog ponosa.

m. krleža: BANKET U BLITVI (detalj scene)